O JEZIČNIM PITANJIMA

Ranko Matasović: Govornici uvijek imaju presudnu ulogu u normiranju standardnog jezika

Jakov Kršovnik
24. svibanj 2020 21:48

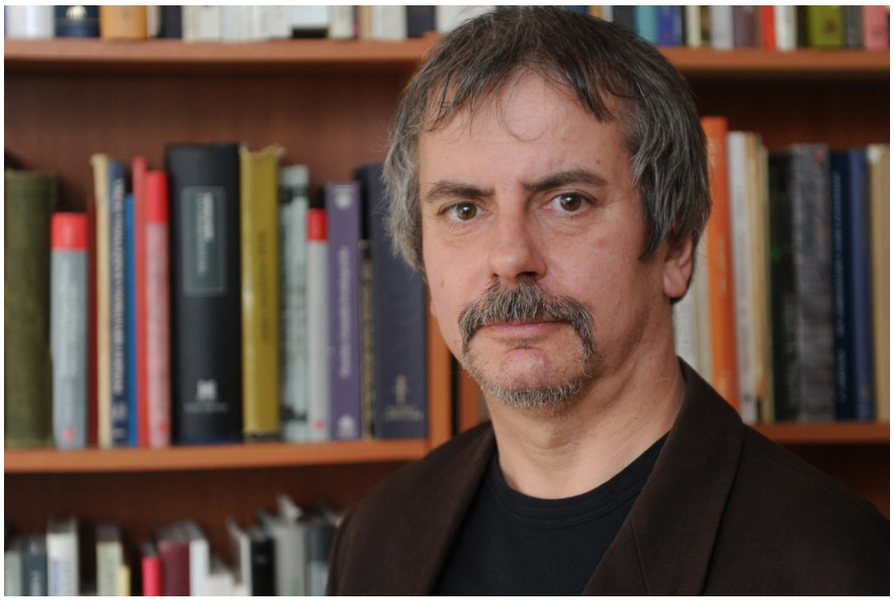

Ranko Matasović /Snimio Darko JELINEK

Odbor koji vodim sigurno neće predlagati nikakve radikalne reforme, a nadam se da neće biti ni mnogo političkih prijetnji na koje bi trebalo reagirati, rekao je Matasović

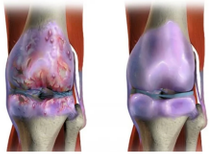
Uklanja bolove u zglobovima i koljenima nakon prve uporabe!
linker SPONSORED LINKS

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti krajem siječnja donijela je odluku o osnivanju Odbora za normu hrvatskog standardnog jezika. Odbor je, za sada, održao samo konstituirajuću sjednicu, spriječen pojavom koronavirusa i potresom koji je pogodio grad Zagreb te značajno oštetio samu zgradu Akademije.

Budući da je jezik važan dio identiteta svakoga pojedinca, a u hrvatskoj jezičnoj zajednici o toj se temi nerijetko ostrašćeno progovara, razgovarali smo s predsjednikom novoosnovanog Odbora dr. sc. Rankom Matasovićem, akademikom i redovitim profesorom na Odsjeku za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Predstavio nam je svoja razmišljanja o ulozi koju bi novi Odbor trebao imati, ali i razmišljanja o drugim, uvijek aktualnim, jezičnim pitanjima poput purizma, jezičnih savjetnika i akcentuacije hrvatskoga standardnog jezika. Na početku smo ga pitali može li nam reći glavne odrednice pravilnika Odbora:

NAJČITANIJE
- FULL OF LIFE? Evo čega je Hrvatska uistinu puna i kako strani turisti zapravo vide Lijepu našu
- Nakon niza životnih tragedija poduzetnik oslobođen za veliku aferu: Nije imao ni za kćerin pogreb
- Stiže izuzetno vruće ljeto, temperature će ići preko 40: 'Dugo ovo radim, ali ovako nešto još nisam vidjela'
- Ovo je novi epicentar pandemije, izdano upozorenje: 'Broj slučajeva zaraze se povećava'
- Nakon kratke i teške bolesti preminuo književnik Bekim Sejranović

Skrb o jeziku

– Dogovorili smo se da Odbor za sada nećemo proširivati članovima izvan Razreda za filološke znanosti HAZU-a, ali da na pojedine sjednice i za raspravu o pojedinim pitanjima na sjednice Odbora pozivamo istaknute stručnjake za hrvatski standardni jezik i iz ostalih institucija. Također, dogovorili smo se da ćemo zaključke donositi dvotrećinskom umjesto natpolovičnom većinom, jer ako o pojedinim pitanjima vezanim uz hrvatski jezik ne možemo uvjeriti jedni druge, kako ćemo o njima uvjeriti hrvatsku javnost?

Jedna od zadaća koja je istaknuta u Odluci o osnivanju je »voditi sustavnu stručnu skrb o hrvatskome standardnom jeziku«. Na koje bi se načine ta skrb trebala voditi?

– Jasno je da Akademija, kao najviša znanstvena institucija u državi, mora imati stručno tijelo koje će o bitnim pitanjima hrvatskog standardnog jezika javno izricati svoje stavove. Također, Odbor će reagirati na moguće prijetnje statusu hrvatskoga kao posebnog standardnog jezika, kao prilikom donošenja »Deklaracije o zajedničkom jeziku« prije nekoliko godina, koju su nažalost prihvatili neki inozemni lingvisti koji se na nju pozivaju da bi i dalje u svojim publikacijama koristili termin »srpskohrvatski«. Konačno, skrb o jeziku vodi se i kroz osmišljavanje odgovora na izazove koje pred standardni jezik donose nove računalne tehnologije i novi mediji, primjerice i poticanjem razvitka digitalnih alata za hrvatski jezik, poput programa za strojno prevođenje koji je sa suradnicima izradio naš član, profesor Marko Tadić.

Koja je važnost standardnoga jezika u suvremenom društvu?

– Ne samo u suvremenom, nego u svakom civiliziranom društvu, standardni je jezik potreban kao efikasno sredstvo komunikacije na širem prostoru nego što je lokalna zajednica. Razina na kojoj se standardni jezik upotrebljava obično je državna, stoga države najčešće i određuju neki standardni jezik kao svoj službeni jezik. Na tom je jeziku potrebno razviti jedinstvenu znanstvenu, pravnu, vojnu i ostale terminologije, kako bi država uopće mogla funkcionirati. Međutim, standardni jezik ima i identitetsku važnost, jer koristeći ga pokazujemo svoju pripadnost komunikacijskoj zajednici – a to je najčešće, iako ne uvijek, i nacionalna zajednica – koja se njime služi. Jezik, naime, nije samo sredstvo komunikacije, već i simbol identiteta, pa kad govorimo s prijateljima na svom dijalektu, time i pokazujemo neku vrst lokalpatriotizma, pripadnost nekoj lokalnoj zajednici koja je redovito manja od one nacionalne. Na sličan način, uporaba engleskoga je danas postala simbolom globalizacije, pa kad govorite engleski time možete pokazati da ste »građanin svijeta«, stoga neki govore tim jezikom, ili upotrebljavaju engleske izraze i poštapalice, i kad za tim nema izravne komunikacijske potrebe.

Jezična kultura

Danas se standardizacija, u širem smislu, promatra kao proces te možemo reći da je hrvatska standardnojezična norma u sadašnjem trenutku vrlo stabilna. No, što je s akcentuacijom? Iako bi trebalo provesti detaljnija lingvistička istraživanja, čini se da postoji veliki raskorak između ortoepske norme i ortoepske upotrebe? Bi li u budućnosti trebalo razmisliti o »demokratizaciji« naglasnog sustava?

– Akcentuacija je zanimljivo pitanje. Jasno je da se danas malo tko drži svih pravila standardne novoštokavske akcentuacije, s dva uzlazna i dva silazna naglaska, no promjena norme zahtijevala bi da prvo netko utvrdi skup novih pravila prema kojima konvergira spontana ortoepska uporaba – to znači, trebalo bi precizno utvrditi kakva su pravila akcentuacije danas najraširenija među govornicima hrvatskoga – pa bi tek potom, na temelju takvog opisa, trebalo izraditi novi normativni priručnik. Dok se to ne dogodi, možemo se samo držati stare norme i nastojati na tome da svi u školi nauče barem osnovna pravila: primjerice, da u standardnom jeziku, osim u nekoliko novijih posuđenica, naglasak nikad nije na zadnjem slogu, da se razlikuju dugi i kratki slogovi, da postoje riječi koje mijenjaju mjesto naglaska u konjugaciji i deklinaciji i tako dalje. Pri tome treba biti tolerantan prema činjenici da pravila novoštokavske akcentuacije malo tko tijekom školovanja uspije u potpunosti savladati, osobito ako nije štokavac. Čak i kada bismo uveli novu akcenatsku normu, kada bi ona (zbog proširenosti među govornicima) bila sličnija zagrebačkom naglasnom sustavu nego, primjerice, splitskom, teško je vjerovati da bi u Dalmaciji bila prihvaćena. Zato je, mislim, do daljnjega bolje ostati na staroj normi, kakva je opisana u jednom od svezaka Akademijine gramatike hrvatskoga književnog jezika.

Nastavljajući se na prethodna pitanja, kakvu ulogu ima jezična zajednica, odnosno govornici hrvatskog jezika, u kodifikaciji standardnoga jezika?

– Govornici uvijek imaju presudnu ulogu u normiranju standardnog jezika, bez obzira na preporuke lingvista. Da su govornici to htjeli, danas bi Hrvati govorili ekavicom i u standardnom jeziku upotrebljavali riječi »sedmica« i »drum«. Ustrajali su, međutim, na vlastitoj jezičnoj normi, umjesto da prihvate srpsku, ne zato što su im tako propisivali lingvisti, već zato što im je jezik bio bitnim simbolom nacionalnog identiteta.

Purizam nema racionalno opravdanje

George Thomas je u svojoj knjizi o lingvističkom purizmu (»Linguistic Purism«) zapisao da je purizam, na način koji ga on definira, univerzalna karakteristika standardnih jezika jer, prema njegovu pogledu, nijedan standardni jezik ne može biti otvoren svim izvorima obogaćivanja neselektivno. Kako vi promatrate jezični purizam u hrvatskom jeziku? Iz dobre namjere lingvista da jezik dobije termine i sinonime s korijenima hrvatskog podrijetla nerijetko proizađu neologizmi koje jezična zajednica teško prihvaća.

– Purizam kao takav nema racionalno opravdanje: ako neka riječ pripada standardnom jeziku, svejedno je kakvo je njezino podrijetlo, riječi nisu bolje, ljepše ili funkcionalnije zbog svoje etimologije. Riječ »boja« je turskoga podrijetla, »ultimatum« je iz latinskoga, »čipka« iz mađarskoga, a »tenis« iz engleskoga, i nikome ne pada na pamet da ih zamjenjuje hrvatskima, odnosno riječima koje u hrvatskom imaju praslavensku etimologiju. Međutim, može se i ovako reći: kovanje riječi od slavenskih korijena umjesto preuzimanja tuđih dio je hrvatske tradicije, i mi je poštujemo, ne zato što je bolja od drugih tradicija (primjerice, ruski, engleski i srpski standardni jezici tolerantniji su prema prihvaćanju stranih riječi), nego zato što je naša. Stoga, kada nastane potreba za novom riječju u standardnom jeziku, sami govornici predlažu riječi poput »sučelje« umjesto »interface«, »računalo« umjesto »kompjutor«, »zaleđe« umjesto »ofsajd«. Neki od tih prijedloga zažive, a neki ne, i u tome nema ništa loše, sve dok purizam ostane stvar jezične kreativnosti, a ne službene prisile. Pri tome treba biti svjestan činjenice da u Hrvatskoj tijekom povijesti nije postojao samo purizam koji se opirao posuđivanju riječi iz drugih jezika, već i štokavski purizam, koji je iz standardnoga jezika htio prognati sve neštokavske riječi. Tako stariji jezični savjetnici karadžićevskoga usmjerenja progone riječi »tjedan« i »cesta«, jer nisu izvorno štokavske, zamjenjujući ih sa »sedmica« i »drum« (ova potonja riječ je zapravo balkanski grecizam), što u hrvatskom standardu ipak nije prihvaćeno, upravo zato što se uvijek uspješno opirao svakom radikalnom purizmu.

Jedna od zadaća Odbora za normu je promicati kulturu hrvatskoga standardnoga jezika. Kako procjenjujete stanje jezične kulture u Hrvatskoj? Što može pridonijeti njenom razvitku?

– Jezična kultura razvija se prije svega u obrazovnom sustavu. Dobro obrazovanje trebalo bi značiti da svatko tko završi srednju školu zna govoriti i pisati suvislo, jasno i prikladno komunikacijskoj situaciji, na standardnom jeziku. Štoviše, država bi trebala jamčiti da će svatko tko položi maturu to i moći. Uvođenje novog kurikula za hrvatski jezik bila je prilika da se tomu cilju približimo, no usprkos nekim pozitivnim pomacima previše se energije izgubilo na besplodne rasprave o tome što treba ili ne treba biti u školskoj lektiri, nerazumno se inzistiralo samo na »ishodima učenja« umjesto na sadržaju nastave, a pritom satnica hrvatskoga jezika nije povećana (hrvatski učenici imaju jednu od najmanjih satnica materinskog jezika u Europi, uz jednu od najvećih satnica zemljopisa). Stoga se bojim da će i pozitivni pomaci prema poboljšanju jezične kulture biti skromni i nakon provođenja obrazovne reforme.

Lektori i lektorska služba

Što mislite o ulozi jezičnih savjetnika, kao primjera implicitnog kodificiranja standarda. Donose li oni više koristi ili štete?

– S jezičnim savjetnicima je kao s lijekovima – u pravilu pomažu ako su ih napravili stručnjaci i ako ih znate koristiti. Ako su im izvor babe-vračare, ako ih ne znate odabrati i njima se služiti, onda od njih ima više štete.

Lektori i lektorska služba? O njima u Hrvatskoj postoje vrlo raznolika mišljenja, a i Matica hrvatska je 2005. izdala dva sveska o toj problematici »Jezik na križu /Križ na jeziku«. Akademik Stjepan Babić zapisao je »Svakomu autoru kojemu uz njegovo ime piše i ime lektora, mora biti jasno da je to javna svjedodžba da je autor nepismen.« Ali i dodatno objasnio svoj stav: »Ja nisam protiv lektora, ali oni moraju biti privatna stvar svakoga onoga tko njegovu uslugu treba, onako kao što se uzimaju poduke (instrukcije) za đake i studente koji zaostaju u nastavi.« Kako vi promatrate ulogu koji bi lektori trebali imati?

– Mislim da je akademik Babić to jako dobro formulirao, ja jedino možda ne bih pristajanje na lektorske intervencije nazvao nepismenošću, jer ljudi mogu imati različite razloge zbog kojih ne mogu ili ne žele pisati standardnim jezikom. Primjerice, možda mogu na standardu napisati neki tekst iz vlastite struke, ali ne i iz neke druge struke, jer ne poznaju terminologiju. U svakom slučaju, na lektorsku službu treba gledati kao na uslužnu djelatnost, a korisnik lektorske usluge je svatko onaj tko iz ovoga ili onoga razloga treba pomoć. U svakom slučaju, lektoriranje može biti primjereno samo za stručne, ali ne i za umjetničke tekstove.

Mislite li da je jezično planiranje u Hrvatskoj na dostatnoj razini? HAZU, Matica hrvatska i Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje institucije su koje imaju (i imale su) značajnu ulogu u jezičnom planiranju, nekad implicitnu, ali i eksplicitnu, kao i Vijeće za normu hrvatskog standardnog jezika.

– Budući da naš standardni jezik na razini norme – premda ne uvijek i na razini uporabe – prilično dobro funkcionira, mislim da više nema potrebe za nekim intenzivnim »jezičnim planiranjem«. Najmanje što nam treba su veliki planovi za radikalnu reformu standardnoga jezika, bilo zato da bismo ga učinili politički korektnim novogovorom, kako to priželjkuju neki aktivisti, bilo zato da bismo iz njega izbacili mnoštvo tobože »nehrvatskih« riječi, kao što žele radikalni puristi. Odbor koji vodim sigurno neće predlagati nikakve radikalne reforme, a nadam se da neće biti ni mnogo političkih prijetnji na koje bi trebalo reagirati. U tom smislu, bit ću sretan ako Odbor ne bude morao mnogo raditi.

Ranko Matasović | jezik | purizam | Odbor za normu hrvatskog standardnog jezika | HAZU

PREPORUČENI SADRŽAJ

Istražili smo bogatu karijeru jedne od naših najpriznatijih redateljica

Slavimo 5. rođendan! Iskoristi 100 besplatnih okretanja i otkrij neočekivana tajna iznenađenja

Kristen Stewart nije trebala biti Bella, a ni Robert Pattinson Edward? Evo tko je skoro imao glavne 'Sumrak' uloge

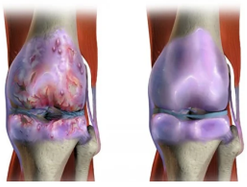

Uklanja bolove u zglobovima i koljenima nakon prve uporabe!

Zašto danas više ne postoji klasična 'desetka' na terenu? Zvone Boban nije mogao bolje odgovoriti

Oni sada rade od kuće i zarađuju 15.000 kuna mjesečno. Recept je jednostavan

Nove tablete za mršavljenje oduševile su Hrvatice. Pomažu ukloniti sve masnoće sa strateških mjesta... Isprobajte!

Fanovi kritiziraju Kim Kardashian zbog njene površne čestitke za Majčin dan - je li stvarno toliko pretjerala?

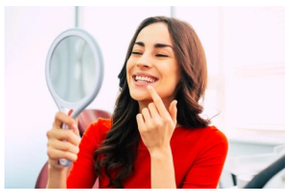

Nikad bliže savršenom osmijehu uz najpovoljniji zubni implantat na tržištu.

linker
SPONSORED LINKS

0 Comments

Sort by Oldest

Add a comment...

Facebook Comments Plugin

VIŠE VIJESTI

Spike Lee i Patric Chiha u teatru: Pulsirajuća ekstenzija pozornice

Izložba Olivera Resslera u Filodrammatici: Prošlost je otkazana, budućnost nepovratna

Kristijan Vujičić "Kad su pali zidovi": Priča o krvavom raspadu jednog društvenog sustava

Matija Dedić "Tajna vještina": Klavirist koji definitvno ima božji dar

ENA KATARINA HALER 'Književnost pripada ljudima i na njoj je da glasno progovori o onom utišanom'

Portreti žrtava holokausta: Vizualni i verbalni registri ratnih užasa

Operni evergreeni: Evo kako je bilo na večeri popularnih arija i dueta u Zajcu

Od Tokija preko Rijeke do Morave: Pogledajte fascinantan film Bekima Sejranovića i Mokua Teraoke

U Labinu otvorene izložbe cijenjenog slikara Mitra Matića i studenata riječke Akademije

DVA IZLOŽBENA POSTAVA "Neizvjesna izložba – koja to više nije" u Kortilu

Kolege se opraštaju od prerano otišlog Bekima Sejranovića: 'Malo je ljudi zračilo takvom energijom'

OVDJE, ZAUVIJEK 'Bekim je dvaput, triput, stoput živio. Kao veliki meteor, moćno, a opet nepretenciozno i tiho'

Boro Nogalo: “Zdravstvo nam je u banani, samo elita dolazi na brzu dijagnozu ili obradu”

Kim Clijsters najavila: “Nisam se vratila zbog jedne godine. Plan je igrati i nakon toga”

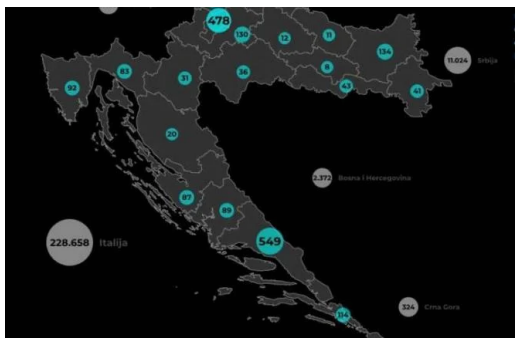

Koronavirus u Hrvatskoj: Jedan novi slučaj u Zagrebačkoj županiji, Lika i Osijek bez novih slučajeva

Razgovarale smo s mladom dizajnericom iz Istre: Njezine maštovite marame za kosu osvojit će vas na prvi pogled

Konačno krenuli krediti za likvidnost: U mjesec dana duplo više zahtjeva nego cijele prošle godine

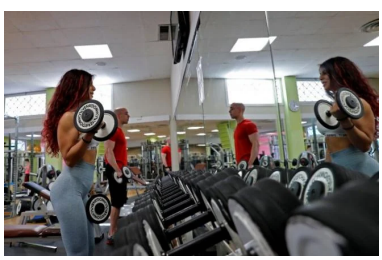

“Promicatelji dobrog ponašanja”: Italija angažira 60.000 dobrovoljaca da nadziru mjere fizičke distance

Božinović najavio mogućnost ukidanja zabrane rada nedjeljom. Evo o čemu to ovisi

Četiri igrača Seville “uhvaćena” na korona-partyju s obiteljima, supruga sve otkrila objavivši zajendičku fotografiju

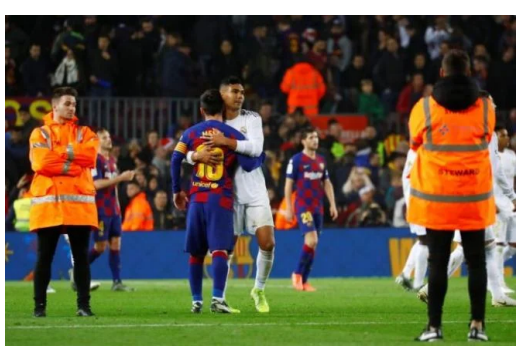

Nastavlja se bitka Barcelone i Reala za titulu prvaka, odlučeno kada se vraća natjecanje u Španjolskoj

Talijani se pribojavaju drugoga vala, žele SP u skijanju u Cortini d’Ampezzo pomaknuti za godinu dana

Provalio u autopraonicu na Pećinama i odnio pet polirki

U Kumrovcu obilježen Dan mladosti: ‘Virus šovinizma je gori od virusa korone’

Prijatelji životinja vas izazivaju da probate veganstvo: ‘Postanimo bolji ljudi’

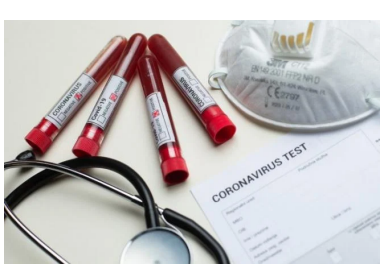

Konačno smo i ovo dočekali: U Hrvatskoj u zadnjih 24 sata nema novih slučajeva zaraze!

Trener Barcelone izjavio kako još uvijek računa na Rakitića: “Imat ću problema sa slaganjem udarne postave”

Gordan Lauc upozorava: ‘Sladoled je opasniji od cijepljenja’

Srbija i tamošnja crkva inzistiraju da je Diana Budisavljević spašavala srpsku djecu

Trener Osijeka zadovoljan generalkom za Rujevicu: “Do Rijeke će sve biti onako kako želimo”

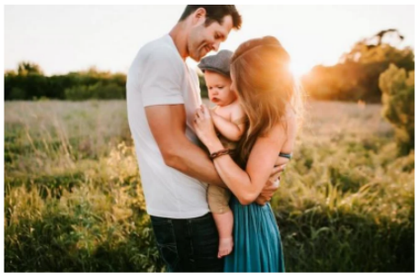

Novopečene mame bit će sretne ako njihov partner učini ovih 5 stvari

Počeo je u Realu iz Banguija, a sada želi nešto osvojiti s Rijekom: “Ostankom na Rujevici mogao bi još više napredovati”

Prije 15 godina Dalmatina se otvorila samo zbog lude fešte 1500 pripadnika Armade, a Liverpool priredio čudesan preokret u Istanbulu

NOVI LIST

- pročitajte e-novine
- pretplatite se
- marketing

Redakcija
e-mail: redakcija@novilist.hr
telefon: +385 51 650 011

Portal
e-mail: portal@novilist.hr
telefon: +385 51 444 334

Marketing
web: marketing.novilist.hr
e-mail: oglasi@novilist.hr
telefon: ;+385 51 650 088

Tiskara
web: tiskara.novilist.hr
e-mail: oglasi@novilist.hr
telefon: ;+385 51 650 088

Copyright © 2020. Novi list

Kontakt
Politika privatnosti
Politika kolačića
Zahtjev za pristup informacijama
Impressum